

LAIMINGOJI ŽEMĖ

*Tie medžiai kunigaikščių Lietuvą dar mena
Baltvyžy, Paneriuos ir šiandien jie šiurena.
Miškai, kurių ūksmė ir šlamesys ramino
Vytenį, Mindaugą ir didį Gediminą,
Kai šis, medžioklėj taurą Panerį nudėjęs,
Ant kalno, degant laužui, prietemoj išėjos
Ir senojo Lizdeikos klausės padavimų.
Liūliuojamas Vilnelės ir Neries ošimo,
Čia geležinį vilką jis sapne regėjo.
Ir kai dievų valia sapnu tuo paaiškėjo,
Pastatė Vilniaus miestą; girioms apsisupęs,
Kaip vilkas tarp žvėrių jis tūnojo prie upės.
... Lietuvos miškai aplinkui ošia,
Taip nuostabiai gražiai, didingai pasipuošę!
Čia apyniai aplink iveras vainikais pinas,
Jaunuolišku šermukšniai raudoniu dabinas,
Lazdynai kaip menados lapais apkaišyti,
O lapuos riešutai kaip perlų kekės švyti.
Žemiau miškų mažyliai: putiniai, erškėčiai,
Ten vilkuogės juoduoja tarp aviečių...¹*

Neįmanomas būtų daiktas aprašinėti Lietuvos peizažus po jo. Viziją, pagimdytą ilgesio, primetė savo amžininkams ir būsimoms kartoms tariamasis tų peizažų aprašinėtojas ir dienos bei metų laikų reporteris, primetė su tokia jėga, jog visi patikėjo tų paveikslų apčiuopiama teisybe. Žmonės tikrino juos ne kartą, ir viskas nuostabiai atitiko tiesą, neatminė jie tik vieno dalyko — kad patys žiūrėjo jau nebe savo akimis, o akimis to trėmtinio, kuris ant Paryžiaus grindinio pamatė tokią savo kūdikystės Lietuvą. Pono Tado peizažų realizmas yra ypatingas; kaip ir didžiųjų meistrų paveiksluose, čia su nepaprasta precizija ir tikslumu yra išbaigtos detalės, ir kaip tiktai jos sudaro iliuziją, jog matai atspindį veidrodyje ar plyname ežero paviršiuje. Bet iš esmės jos yra dėsningai subordinuotos tai liepsnotai vizijai,

¹ Vertė V. Mykolaitis-Putinas.

kuri iš anksto nutvieskia viską savo šviesa ir kokio atsi-
vėrusio dangaus spinduliai.

Viename laiške draugams¹ Kauno mokytojas aprašė savo
„pasijodinėjimą po išgirtąjį klonį“.

„Sunku įsivaizduoti ką nors gražesnio, malonesnio, ir
neįmanoma pamatyti, bent Lietuvoje,— rašo jis devyneriais
metais anksčiau už *Konrado Valenrodo* giesmę apie Kauno
klonį ir keliolika metų anksčiau už *Pono Tado* peizažus.—
Dideliausi kalnai traukiasi vingiais bemaž pusę mylios*, vi-
dury žalias klonis, visai išsirangęs, bet visada lygus, čia
siauras, čia platesnis, pilnas gėlių, o jame išsigrauzęs ma-
žas upeliukas. Saulė buvo man tiesiog priešais, bet kalnai
ją užstojo ir, traukiant tarpekliu, čia dešinysis, čia kairysis
kriaušis maloniai žaliavo spinduliuose, o viduryje vis buvo
ūksmė. Pridėki dar, kad ant tų kalnų — gražiausias miš-
kas, milžiniškų lysvių pavidalu suaugęs. Medžiai daugelio
dešimčių metų ar, apskritai sakant, šimtamečiai, tankiai
susipynę, šermukšniai, baltos ievos, tamsios eglės, ilgaka-
siai beržai, kolonomis ir aukštais susirikiavę — neapsakomas
reginys, o rytas — paukščiai čiulba, upeliukas šnera, ir dar
ką pridėsiu, kas visų mieliausia: eina slėnio takučiu lietu-
vaitės su kraitelėmis Kaunan į turgų..“

Tame aprašyme, skirtame bičiuliams, yra tasai pats pei-
zažas, kaip ir *Pono Tado* paveiksluose, pieštuose taip pat
bičiuliams. Tikslai laikas jau uždėjo ant to visko savo ranką:
paauksino seną skurdą, parodė jį išdabintą. Poetas buvo tada
jau daugelio metų tremtinys, bičiuliai jo jau miršo pamažu
laimingosios žemės spalvas. Jei ne laiko poveikis, šiuo at-
veju palankus, būtume gavę ką nors panašaus į *Dellilio*
Sodus. Taip būtent *Kozmianas*, darbštus, pastabus ir moks-
lingas poetas, rašė savo *Žemdirbius*. Tai ne *Minerva invita*,
o ilgesys, meilingoji Mūza vadžiojo poeto plunksną, poeto,
išvydusio gyvomis akimis laimingąją žemę, kurios nėra.

Dar 1850 metais, niūriomis lapkričio ir gruodžio dieno-
mis, jis mini ją pašnekesy su vienu tautiečiu. Atsimena

¹ Laiškas Jonui Čečotui ir Tomui Zanui, rašytas 1820 m. ge-
gužės 10 d.

Romainius ir Vandžiogalą, Devintines ir Gudakiemį, Nevėžio meldynus, vandenu ir miškuotų kalvų kraštą.

Ten tiktai buvo žmonės laimingi ir ištikimi, laimingi, kadangi laimė jam buvo minėti laiką, jau praėjusį ir savo aštrių nagų nebetekusį, ištikimi, kadangi ištikimą buvo jo atmintis.

O vienok toji žemė nebuvo laiminga. Skurdo joje valstiečių milijonai priespaudoje, kuri, Napoleonui pralaimėjus ir baudžios naikinimo nuostatus atšaukus, dar pasunkėjo. Vien kai kuriuose Žemaičių dvaruose ir Ščorsuose, kur kiek vėliau teko viešėti jaunam Mickevičiui, turėjo galią šiookie tokie įstatymai, reguliuoją santykius tarp valstiečio ir dvaro pono. Visur kitur čišo ir baudžiovinių prievolių mastas priklausė nuo pono valios, o toji valia retai tebuvo gera. Tuo laiku, kai sentimentalios panelės dvaruose liejo ašaras dėl įsivaizduotų piemenėlių ir piemenaičių likimo, tų dvarų šeimininkai dažnai neleisdavo realioms piemenaitėms tekėti už kito dvaro valstiečio, kad jiems nemažėtų „inventorinių dūšių“ kiekis; numirusias galėjo, kas norėjo, nešti palaidoti bevardžiuose kaimo kapeliuose. Neapykanta ponams buvo visuotinė, vien tik baimė laikė ją it piktą šunį už grandinės. *Horribile*¹— sakė apie tuos santykius kunigaikštis Adomas Čartoriskis*, bet, būdamas lėtų ir santūrių reformų šalininkas, iš esmės tenorėjo vien, kad antkaklis nežalotų. Pirmieji reformatoriai norėjo asmeninės laisvės valstiečiui, kad jis galėtų įsigyti žemės, bet jie nestojo prieš įstatymą, reikalaujantį, kad valstiečiai nuo savo dirbamos žemės mokėtų ponui mokesčius. Jiems tiesiog juokinga mintis, kad valstiečiai galėtų turėti pretenzijų į žemę, kuri nepriklausė jų protėviams, kurią jie vien nuomoja iš dvaro.

„Dziennik Wileński“ laikraštyje Paškevičius, tyrinėjęs valstiečių būklę toj laimingoj žemėj, rašė šitokius žodžius, pilnus rūsčios tiesos: „Visur matei vien neribotas žemvaldžių teises ir aklą žemdirbių nuolankumą, ir jokio jų teisių

¹ Baisu (lot.).

nei laisvių užtikrinimo iki šiolei nėra; savo gerovės kurti jie negali."

Penkeriais metais vėliau Vilniaus filomatas gavo parašyti mažame popieriaus lakštelyje sakinį, kuris buvo Prancūzų revoliucijos vaisius, kuriam tačiau prieštaravo žiauri to krašto tikrovė:

Kiekvieno laimė — visų mūsų siekis.

1817 metais „Wiadomości Brukowie“*, Nenaudėlių draugijos organas, su negailestinga ironija rodė paveikslą — „mašinę valstiečiams plakti“. Visi tie balsai ir protestai neturėjo per daug didelės reikšmės praktikoje, net nepasiekdavo nuokampesnių dvarų, kur valstiečių gyvybės ir mirties lėmėjas buvo dvaro ponas. Didelėje nusikaltimo ir bausmės metaforoje, *Vėlinių* II dalyje, jaunas Mickevičius parodė pragarinį pikto pono šešėlį. Visa ta kerštinga alegorija yra tarsi paimta iš liaudies lūpų, kuri troško teisingo atlygio.

Ir kame gi buvo laimė toje šalyje? Nebent turtingų ponų dvaruose, pramogose ir medžioklėse, užgavėnių pasivažinėjimuose ir triukšmingose vestuvėse, dzingsėjime taurių su giminės herbais, senų parkų tyloje aplink rūmus Vilniaus mieste. O gal nė ten jos nebuvo?

Bulvarai su itališkų topolių eilėmis nuo Neries krantų pro Arsenalą eina į Antakalnį, pėsčiųjų ir raitųjų iškylų vietą. Lengvai skrieja atvira bričkaitė. Dūmia šuoliais raitelis. Senoje graviūroje miestas skendi medžių žalumoje, pirmajame plane — Neris. Pilies kalnas, panašus į Bonos kalną Kremenece, kūgio pavidalo, į dešinę nuo jo — Kryžių kalnas, į kairę — bažnyčios ir namai. Ta graviūra kabėjo viršum Mickevičiaus rašomojo stalo Paryžiu. Jei įžengsim į peizažo vidų ir atsisostim devynioliktojo amžiaus Vilniuje, pamatysime, kaip pro mus važiuoja karietos, kinkytos ketvertais, su foreitoriais, su liokajais, apvilktais livrėjomis, geltoni ir šviesiai žali ekipažai. Vilniaus gyventojai pažįsta bemaž visas tas karietas.

„Lekia juodbėris daktaro Galenzovskio ristūnas, o platūs it kanapos daktaro Barankevičiaus obuolmušiai širmiai stovi visada tą pačią valandą priešais vartus, kamė gyvena nuolatinė jo pacientė, gerbiamoji ponia Janovičova, kurios žalia papūga, veblanti balkone virš pono Fiorentinio madingų gaminių krautuvės, sutraukdavo pulkus žydukų gatvėje.“¹

Vokiečių gatvėj* knibždėte knibžda egzotiškų žydu su lapinėmis ar sabalinėmis kepurėmis ir žydžių su skarelėmis-spreituchais ant galvos. Ta pat gatve traukia ir laidotuvių eisenos į izraelitų kapus, o raudotojos klykia ir aimnuoja.

Žydu gyvenamose gatvėse prekiaujama ties namais ant šaligatvio. Pardavėjos sėdi ant taburečių, o žiemą — ant žarijų puodų. Krautuvės panašios į tamsius urvus. Tose krautuvėse galima pirkti visko, nuo senų gelžgalių, miltų ir deguto iki dirbtinių gėlių ir netikrų deimantų.

Vilniaus universiteto profesorius Juozapas Frankas*, kuris savo atsiminimuose aprašė devynioliktojo amžiaus pradžios Vilnių, stebėjosi to miesto stilių chaosu ir piktinosi nešvarumu. Iš tiesų čia šalia didingų rūmų stovėjo lūšnos, o šalia rotušės — balaganai. Šalutinėse gatvėse galėjai susidurti su kriukšničiomis ilgaveidėmis. Gatvė, einanti katedros linkui, buvo negrįsta. Pati katedra didingai stovėjo erdvioje aikštėje, toje pačioje vietoje, kamė kitados kūrenosi šventoji ugnis*. Gaisrų apnaikinta, ji buvo atstatyta klasiškinio Paladijo stiliumi.

Aprašomaisiais laikais mokyklų ir universiteto jaunimas, kurio čia labai gausu, duoda toną miestui. To jaunimo pilna visur — Vilniaus gatvėse, aikštėse.

Didžiosios gatvės* gyventojai gali pro langus stebėti, kaip akademinis jaunimas skuba į paskaitas. Antai „ketvertu gražių arklių, bričkaitėje su odos užsegalais“ važiuoja į universitetą grafičiai Plioteriai. Vilniaus rūmuose tais laikais gyveno pačios įžymiausios šeimos: Tiškevičiai, Čet-

¹ Iš Gabrielės Puzininos, gimusios Giunter*, memuarų.

vertinski, Volodkovičiai, Plioteriai, Radvilai... Tų rūmų interjeruose — baldai sunkūs, auksuoti, sofos apmuštos žydrų arba purpuriniu muaru. Ant sienų paveikslai: ten Bačiarelis*, čia Rustemas, vienur kitur portretas, vaizduojas kungaiškį-kūdikį arba kūdikį-gražą kaip Kupidoną su lanku.

Teatrai stato klasikinius veikalus. Baliai ir banketai vyksta be perstojo, tarytum nuovargis po didžiųjų istorijos įvykių dar vis nori sklaidytis puotų spindesy ir šnekose. Gatvės, neapšviestos, skolinasi šviesos pro langus iš tų namų, kur šokama ir puotaujama. Turtingųjų šeimų universitetinis jaunimas dalyvauja tose puotose. Net rektorius Malevskis*, kretantis iš senatvės ir šykštumo, atvažiuoja nuosavu važiu į kviestinį balių, nusimeta kailinius ir eina į jaunimo tarpą. Mickevičiaus *Miesto žiema**, nors pats jis nedalyvavo didžiūnų pramogose, išaugusi, šiaip ar taip, ne iš fantazijos.

Rytui švintant, miestas, nušlifluotas rogučių pavažų, pradeda leisti dūmus iš visų kaminų. Paco rūmų langai veizi į Rotušės aikštę, į šventojo Mikalojaus bažnytelę, į Lekaije litografijos parduotuvę ir kliniką, nudažytą geltonai. Priešais dominikonų vienuolyną ir pijarų kolegiją, gatvėje, grįstoje dideliausiais akmenimis, prasideda rytmečio judėjimas. Abipus katedros, perspektyvoj, apsnigtos kalvos. Vienaaukščiai ar dviaukščiai nameliai kiūto, žemai prisigūžę. Langinės kai kurių namų dar neatidarytos. Prie Aušros vartų atsiranda pirmieji elgetos. Čia jie stovės šaltyje ir murmės poterius. Universiteto kiemas prisirenka pilnas studentų, skubančių į paskaitas. Kai kurie užaina į švento Jono bažnyčią, čia pat, greta universiteto.

*

Mickevičius atvažiavo į Vilnių rugsėjo 12 (senojo stiliaus) 1815 metais ir apsigyveno pas savo bendrapavardį, dekaną kun. Juozapą Mickevičių, kuris šelpdavo neturtinčius studentus. Po pirmųjų metų studijų, apimančių fiziką, chemiją, algebrą, lotynų ir graikų kalbas, jaunas studentas įgijo filosofijos kandidato laipsnį. Kitais metais persikėlė

į literatūros ir laisvųjų menų skyrių, kur jau pernai mokėsi lotynų ir graikų kalbų. Su užsidegimu studijavo senovės literatūrą ir visuotinę istoriją, poetiką ir retoriką. Susipažinęs su Tomu Zanu ir Juozapu Ježovskiu, įstojo į Filomatų draugiją*.

Tuometinis Vilniaus universitetas, globojamas kunigaikščio Adomo Čartoriskio, kuris į tą postą stojo dar 1803 metais caro Aleksandro I valia, buvo Švietimo amžiaus idėjų paveldėtoju. Sutelkė savo sienose įžymius profesorius. Čia dėstė matematiką ir astronomiją Jonas Sniadeckis*, chemiją jo brolis Andrius, tėvas Liudvikos Sniadeckos, kurios likimas susijęs su dviejų didžiųjų lenkų poetų likimu. Vokietis Gotfridas Ernestas Grodekas*, Getingėno profesoriaus Christiano Gotlobo Heinės mokinys, dėstė filologiją, nauja tiems laikams dvasià interpretuodamas senovę, kurios pažinimas Vinkelmano*, Herderio* ir Lesingo* dėka buvo žymiai gilesnis tapęs; naujausių tyrinėjimų vaisius Grodekas populiarino su dideliu išmanymu ir užsidegimu. Šitas profesorius, įsigijęs neregėtą Vilniaus studentijos pagarbą, Mickevičiui padėjo itin gerai pažinti klasikinę literatūrą ir kultūrą. Domėjimąsi literatūros teorija jaunam studentui sužadino Leonas Borovskis*, literatūros profesorius. Borovskis literatūros veikalams tirti taikė mokslinę analizę ir šitaip savo metodu buvo priartėjęs prie filologinio metodo. Iš Herderio perėmė specifinės poezijos kalbos bei jos pranašumo prieš prozą koncepciją. To profesoriaus dėka Mickevičius paskiau taip uoliai siekė stiliaus tikslumo, aiškumo ir taiklumo. Kruopštumas, su kuriuo jis šlifuoja kiekvieną savo pirmųjų kūrinių eilutę, o taip pat metodas, kurį vartoja savo kritiniuose darbuose, primena Borovskio metodą. Nors daugumo jo kūrinių turinys romantiškas, Mickevičius iš esmės išliko klasikas, lenkiškai rašęs graikas ar romėnas, panašiai, kaip ir jo įžymusis pirmatakas bei mokytojas Stanislovas Trembeckis*. Tačiau iš visų profesorių didžiausio svorio Mickevičiaus gyvenimui turėjo Jokimas Lelevelis. Į jo paskaitas prisigrūdavo minios jaunimo, kuris niekaip nebėtilpdavo salėje, net tada, kai paskaitos būdavo vėlai

vakare. Eilės, kuriomis jaunas poetas sveikino grįžusį didįjį istoriografą, aplėkė visą miestą* tą valandą, kada Lelevelis sėdo į rektoriaus krasę, silpnas, susikūprinęs, tarpe pulko profesorių su ryškiai raudonomis togomis ir beretėmis. Tos eilės sveikino „didįjį profesorių“ kaip jaunimo „maldų dievaitį“. Eilės, apsunkusios nuo klasikinės poetikos amunicijos, šlovino Lelevelį už tai, kad jis neleidžia „knygoms meluoti“, kad jis net iš melo išskelias tiesą. Idant pritiktų prie Lelevelio erudicijos, jaunojo filomato poema apkrauta istorijos faktais taip, jog net linksta. Metaforomis, panašiomis į klasikinius Davido paveikslus, kur sunkoka trembeckiška kalba lenktyniauja su lotynišku Horacijaus skambesiu, brėžė ilgą užuolankų kelią nuo graikų ir romėnų iki Prancūzų revoliucijos, iki Napoleono ir legionų, kada „išbarstyto keršytojų iltys pačios vėl atauga“. Profesorius respublikonas, reikia manyti, pasidžiaugė supratingu mokiniu. Negražus, su kuprota nosimi, su šviesiais susitaršiusiais plaukais, o akys tartum visada išžiūrėjusios pro miglą į erdvę.

Laišką Jokimui Leleveliui (1823 m. gegužės 31 d.), kuriam prašo paramos paso gavimo reikalui, pasirašo buvusias Kauno mokytojas: „Šviesiojo Dauggalio Pono Geradario visuomet dėkingas mokinys ir bičiulis.“ Tuos bičiuliškus jausmus Mickevičius išlaikė iki savo gyvenimo pabaigos.

Iki gyvenimo pabaigos išlaikė atmintyje žmones ir reginius tos žemės, kurią turėjo palikti ankstyboj jaunystėj ir jau niekad nebegrįžti. Viršum jo rašomojo stalo Paryžiaus butuke kabėjo iki pabaigos paveikslas, vaizduojąs Vilniaus reginį. Žemė, kurioje pažino tiek džiaugsmų ir tiek nesėkmių, atrodys jam ilgainiui rojus, nors tai buvo tik žemė.

„Pasidariau truputį sentimentalus ir [...] net rašau kelionės dienoraštį, bet šį kartą nesiūsiu tau ištraukų, nes nežinau tikrai, ar laiškas nueis“, — rašė Mickevičius Malevskiui iš Hamburgo, laimingai atplaukęs pro Travemiundę ir Liubeką. Gaila, tasai dienoraštis neišliko, ir mes galime vos apytikriai atkurti kelionės trasą, kuri ėjo ne tik per pasaulio erdvę, bet taip pat ir per poeto širdį. Lėtas važiavimas, dažni sustojimai jam nenuobodūs, jį domina viskas: pavasario vaizdai, pravažiuojami kaimai ir miesteliai, bažnyčios ir viešbučiai. Vokiečių sodai, giraitės ir miškai žaliuoja taip suklėstę, kaip ilgą laiką jau nebuvo matęs lėkštosė Šiaurės platybėse. Sulig diena sėsdamas į diližaną, keleivis girdi čiulbant paukščius topoliuose prie viešbučio. Pravažiuojamose giraitėse kalbasi lakštutės tarpusavy. Kažkuriame sode vienas pavėlavęs medis dar visas žieduose tebestovi. Atsiminimai — dar gyvi — nedrumsčia, jie užpildo pasaulį aplink keliautoją, yra peizažo dalis. Jį verte perveria būties džiaugsmas; praeitis ir ateitis egzistuoja jame vienukart, bet nevargina jo. Štai šlapia lanka, nutaškuota geltonomis purienomis, štai namai, it išrikiuoti kareiviai, su perkryžiuotais ant krūtinės diržais, su priestatų šovinynais. Kitur peizažas visai pasikeičia ir lengvai vilnija švelnutėj žalumoj, bronzos tonuose, rožiniuose atšvaituose — it gobelene.

Postoviuose keleivis šnekučiuojasi bičiuliškai su užėigų šeimininkais, kurie jam lapsi per petį, jis klausinėjasi apie viską, nes dvasinė giedra leidžia jam apimti susyk daug dalykų, ir visi atrodo svarbūs, kaip visada tokiais atvejais, kada esame nusiteikę laimingai.

Hamburge pabūva keletą dienų, bet nedaug tegauna pamatyti, nes lietūs visą laiką. Apie birželio 5 dieną atvyksta į Berlyną. Laiške Malevskiui birželio 12 dieną praneša:

„Sėdžiu čionai jau maždaug savaite; čionykščiai lenkai iškėlė man pietus *ein wenig burschikos*¹. Daug būtų rašymo apie tai. Man patiko, kad muzika pas juos labiau žydi ir dainų turi į valias [...] Filosofija čia visiems apsuko galvas. Bijau, kad nepereičiau į Sniadeckio pusę,— taip man koptūs tie hegelininkai. Vaikštau į Hegelio paskaitas. Dvi paskaitas užėmė skirtumas tarp *Vernunft* ir *Verstand*². Matau, kad priklausau senesnėjai kartai ir, būdamas *stationnaire*³, jokiū būdu negaliu susikukuoti su čionykščiais metafizikais.“

Metafizika jį atstumia dabar, kadangi jis gyvena pilnas įspūdžių ir kiekviena gyvenimo apraiška jį domina labiau, negu visų darniausios protinės konstrukcijos. Žiūrėdamas į vokiečių buršus per kažkurią universiteto iškilmę, jis galvoja: kokie gi iš jų bus metafizikai? Išsirikiavę nelyginant kariniame parade, kurį matė Hamburge, su auliniais baltais, briedžio odos kelnėmis, galionuotais kaptonais, spalvotomis kepuraitėmis, su špagomis prie šalies — še tau minties žynių mokiniai, daktarų Faustų ir Šelingų mokiniai!

Mickevičius ketina aplankyti Getę Veimare, turi į jį rekomendacinius laiškus nuo ponios Šimanovskos. Laiške jai skundžiasi Berlyno nuoboduliu, rašo, kad norėtų grįžti ir kad „ten gera, kur mūsų nėra“, bet tai, tur būt, tik iš mandagumo. Laiške Bulgarinui jau kito imasi tono, pritaikyto adresatui: „Gavau čia iš Varšuvos žinių apie karūnaciją ir entuziazmo kupinus puotų ir pramogų aprašymus. Aš ten nebuvau! Tik iš tolo dalyvauju savo tautiečių laimėje [...] Tik dar tau pranešu, kad mūsų imperatorius dabar yra Berlyne, sutinkamas su entuziazmu, ir kad, kaip visur gir-dėti, esąs patenkintas apsilankymu Varšuvoje, ir imperatorienė teikėsi maloningai prisiminti nuoširdų jausmų pakilimą, su koku ji buvo priimta Lenkijos sostinės gyventojų. Tiek politinių naujienų...“

Jis rašė tuos politinius melus Bulgarinui, tur būt, norėdamas padaryti jam malonumo,— juk, šiaip ar taip, jo dėka

¹ Truputį buršiškus (*vok.*).

² Protas ir išmanymas (*vok.*).

³ Priešingas naujybėms (*pranc.*).

išvažiavo,— o gal norėjo nuraminti jį, o gal laimėti jo palankumą Zanui ir Čečotui, kurių liūdną dalią primena laiško gale, o gal dėl to vėlgi, kad nebuvo dar apsisprendęs galutinai: ar likti emigrantu, ar grįžti į tėvynę.

Lankydamas Hegelio paskaitas, susipažįsta arčiau su lenkų jaunimu, studijuojančiu Berlyne. Milžiniškas profesoriaus autoritetas, kurio studentai it orakulo šaukiasi disputuose, stebina jį bent kiek ir erzina. Rusijoje prie jo, lenkų poeto, didžiausi rusų rašytojai ėjo su pagarba, artima liaupsinimui, o čia jauni lenkų studentukai turi savo nuomonę, prieš jo pranašystes kaip antitezę stato tiksliąją kalbą, išmankštintą Hegelio dialektikos. Kai pobūviuose improvizuoja, veltui bemėgina atgauti nesenų Maskvos ir Peterburgo triumfų spindesį: naujieji klausytojai nepasiduoda taip lengvai žodžių kerams. Vienoje improvizacijoje čia, vokiečių žemėje, kame didelė šlovė gaubia Getės ir Šilerio vardus, jis, įsidegęs nuo savo galybės jautimo, meta iššūkį, kuris išduoda susierzinimą:

*Tegu Šileris ar Getė
Randa lygų man poetą!
Rimų viešpats, belsiu širdį
Ir prikelsiu tam, kas girdi,
Iš krūtinės dainą....*

Klausėsi tų žodžių blyškus bernelis sučiauptomis lūpomis — Steponas Garčinskis. Su juo tiktai Mickevičius galėjo vesti ilgus pokalbius, nejudamas to nemalonumo, kad tavo mintys priimamos be pakankamo domesio. Garčinskis, pats bandęs jėgas poezijoje, susižavėjęs žiūrėjo į didįjį meistrą. Garčinskis visuomet kalbėjo poetiškai, savo metafiziką, atremtą į vokiečių filosofiją, dėstė lakiais žodžiais, plastiškais vaizdais. Visa tai nyko, kai tik ėmėsi rašyti poeziją. Neturėjo drąsos rašyti taip, kaip kalbėjo, užtat rašė nekažkaip. Įsidegdavo, kai kalbėdavo. Polemizuodavo pats su savim, nes Mickevičius, mažai teskaitęs filosofų raštų, nedalyvaudavo

tuose svarstymuose, leisdavo Garčinskiui varyti monologą.

Mickevičiaus vaizduotė buvo per konkreči, ir jauno filosofo išvedžiojimai nestengė jo įtikinti, bet jis vis viena pamilo Garčinskį dėl jo idealistiško karštumo. Tas vaikas neturėjo savy nieko iš knygų žiurkių ir pedantų, mokėjo apie painiausius dalykus kalbėti įdomiai. Kai apie tą patį iš savo katedros kalbėdavo Hegelis, Mickevičius klausydavo nenorom. Stambi profesoriaus galva, neregintis žvilgsnis, monotoniškas balsas stūmė jį nuo tų paskaitų. Garčinskis buvo daugiau poetas nei filosofas, nors žmonės jį laikė gabiū hegelininku. Juodu dažnai šnekučiuodavosi ligi išnaktų prie lango, atdaro į Berlyno naktį.

*

Keliaudamas per valstybes, tiek skirtingas tarpusavy ir valdymo sistemomis, ir buitimi, susidurdamas su dalykais, iš kurių klostėsi tų laikų istorija, Mickevičius kaskart vis dažniau susimąsto apie Varšuvos ir Vilniaus atsilikimą, kur knygos išeina jau nebe gyvos, nors ir su šviežiai pagamintais viršeliais, kur žmonės sensta per anksti, kur rašytojai taip maža teturi ko pasakyti. Tąsias mintis jis išpažįsta laiške Leleveliui: „Gal kituose moksluose jūs ten ir turit gerų darbininkų, bet literatūroj atsilikę pusšimčiu metų net nuo Rusijos!“

Pašnekos su profesoriumi Gansu, su kuriuo Mickevičius susipažino Garčinskio dėka, atkreipia jo akis į praeitį. Profesorius Gansas tuo laiku kaip tik dėtė Prancūzų revoliucijos ir Napoleono laikų istoriją. Kalbėdamas apie „šimtą dienų“, profesorius pridūrė pastabą, kad Napoleono epopėją vienas tiktai Mickevičius sugebėtų atvaizduoti. Poetas buvo toje paskaitoje. Keliais mėnesiais vėliau, Lide, šnekėdamas su Odinecu, apie imperatorių kalbėjo tiesiog susižavėjęs.

Dabar, atsisveikinęs su Garčinskiu, jis pašto arkliais važiuoja į Drezdeną. Iš ten ketina traukti Saksų Šveicarijon ir Prahon. „Drezdenas ankštas ir tamsus,— rašo Malevskui,—

tačiau kur kas mielesnis [už Berlyną]. Nuo mūsų už penkiasdešimt žingsnių yra Elbė ir dailios vaikštynių vietos. Čia tiek daug turiu pamatyti! Diena man šitaip dažniausiai praeina: šeštą (jei gražus oras) — į plaukiojimo mokyklą; po aštuonių einu su katalogu kišenėj į paveikslų galeriją ir sėdžiu, o dažniau vaikštau, iki dvyliktos ir ilgiau; paskui su mieluoju generolu* kur nors pietauti — arba pašnėkos, arba vizitai. [...] Juk apie generolą reikėtų taip pat plačiai rašyti, kaip apie galeriją ir kai kurias čia viešintis arba sutinkamas lenkes."

Šituo laiku per vieną priėmimą kilmingų lenkų namuose pamatė pirmąkart Mickevičių grafas Gžimala-Jablonovskis ir savo dienorašty įamžino tą momentą, surašydamas sau ir tai klasei, iš kurios buvo kilęs, nelabai kokią atestaciją.

Grafas rašo: „Atvirai turiu prisipažinti, kad jei karštai nekantraudamas artinausi į tą asmenybę, tai radau ją mažai simpatišką savajai asmenybei. Nieko tada joje nebuvo, kas rodytų lenkiškumą, — veido spalva gelsvai žalsva, odos poros retos, žvilgsnis — išpuikęs ir niūrus — liudijo veikiau jį esant finų-ugrų kilmės, o ne lenkų. Tuoj supratau kokčius epitetus: „Štai kodėl rusinas šaunus, štai kodėl lenkas neramus!“ Šaltas, išpaikintas garbstymų, tuo mielesnių, kad iš lenkų gaunamų, tolydžio pozavo... Laikysenoj ir elgsenoj turėjo kažko veikiau maskviško, popvaikiško. Kalbėdamasis su manim, sėdėjo krėslė su paramščiais truputį per familiariai, turint omeny, kokioj draugijoj. Šeiminkų duktė, patraukli panelė, padavė jam puoduką arbatos; jis priėmė visai abejingai ir paragavęs ramiai atidavė jai, stovinčiai, sakydamas: „Per stipri...“

*

Mickevičius važiavo į Prahą kaip keleivis, studijuojas svetimų kraštų ir miestų grožybes, kad vėliau galėtų jas palyginti. Pervažiavo Vltavos tiltą, išvydo Hradčanus nusileidžiančios saulės šviesoje, senų gatvelių mūrus, šiltus, apsamanojusius. To miesto gražumas ypač saulėleidy yra nepalyginamas. Seni namai pasakoja atvykėliui savo istoriją,

sustingusią akmenų. Vieną vakarą „Gairės“ užėjo į
keleivis geria midų ir vyną su čekų rašytoju Hanka* ir su
Čelakovskiu*. Lyg tų vietų genijaus kuždesį nugirdęs, Mic-
kevičius svajoja apie dramą iš čekų istorijos. Tuose vis
naujuose užmanymuose esama kūrybinio nerimo, esama
svyravimo. Pernelyg daug išpūdžių, pernelyg daug kultūrų
užgriūva vienukart poeto vaizduotė. Dabar naktimis jam
žvanga Žižkos* ginklai, o dar neseniai jis klausėsi, kaip ei-
na į Liubranką kancleris*, nešinas nuosprendžiu dėl Samue-
lio. Jei skundėsi laiške Leleveliui Lenkijos istorijos nedra-
matiškumu, tai gal dėl to, kad nepažino centrinės Lenkijos
istorinių miestų, kad neturėjo už ko užsikabinti savo vaiz-
duote. Įsivaizduokim Šekspyrą, nepažįstantį Londono! O gal,
kita vertus, jis norėjo sekti Šileriu, kuris medžiagą savo
tragedijoms ėmė iš įvairių kraštų ir tautų. Tuo labiau, kad
tema buvo artima, slaviška, susijusi su Žalgirio mūšiu. Kaip
Lelevelis *Barborai Radvilaitėi*, taip dabar Hanka šitam veī-
kalui turėjo parūpinti Mickevičiui išrašų iš šaltinių. Dar ir
trejais metais vėliau Hanka, kviesdamas Mickevičių į Pra-
hą, primena medžiagą apie Žižką, kuria galėsiąs naudotis
vietoje. Daug vėliau, dėstydamas slavų literatūras, Micke-
vičius paskirs apšiai vietos nagrinėti *Kralove Dvoro rank-
raščiui*, Hankos neva atrastam.

Melancholiškai skambant Prahos laikrodžių varpams,
mušantiems senojo miesto bokštuose, Mickevičius išvažiavo
į Karlsbadą. Ten susitiko su Odinecu, kuris nuo šiol jau
lydės jį kelionėje.

Marienbade tuo laiku vieši Meternichas. Abiem lenkams
krito į akis jo raudonas veidas ir baltai pražilę plaukai.
Taip išrodė gyvoji istorija kurorte. O apie negyvą istori-
ją kalbėjo mūrai Egero miestelyje, kurį jie pervažiavo,
vykdami į Veimarą.